

A11

Jaio citecen maiaz ilean...

1178. orria galdua den arren, ez dirudi poema honen zatirik galdu denik; ondo ulertzen da, behintzat, ezagutzen ditugun hasiera eta amaierarekin. Martin eta Flora (edo *Lora*) gazteak elkarrekin hazi dira, adin berekoak baitira eta horma hormaren kontra diren etxeetan bizi baitira. Hazi ahala, maitasuna sortu da bien artean, eta, susmo txarrei bidea ixteko, Floraren gurasoek etxean giltzaperatu dute alaba. Gazteek laster aurkitu dute erremedioa: etxe bien arteko horman zuloa egitea, bien arteko komunikazioa errazteko. Berez, Piramo eta Tisbe Babiloniako maitaleen fabula mitologikoaren hasieraren aldaera da, Piramo eta Tisbe ere elkarren ondoko etxeetan bizi baitziren, eta, harremanaren debekua gainditzeko, hormako pitzadura bat erabiltzen baitzuten. XVI-XVII. mendeetan kontakizun horren bertsio asko egin ziren gaztelaniaz (Gongorarena da ezagunenetakoa) eta Europako mendebaldeko beste literatura batzuetan, horietako batzuk irragarriak.

<1179r> Jaio citecen¹ maiaz ilean,
 amorioa oequin;²
 doncelleari Lora ereyçan,³
 morroeorri⁴ Don Martin.
 Egun batean jaio citecen,
 Jaun Cerucoac guraric,
 oen gañean⁵ jasarri cidin⁶

5

¹ *Jaio citecen*: ‘jaio ziren’; aoristo edo iraganaldi burutu zaharra. Lehenengo hiru lerroak bigarrenkoz kopiatu dituenak (ziur aski Martin Lopez Bikuñak) aldaketa interesgarriak egin ditu. Kasu honetan ondokoa: *citecen* > *cirean*.

² *amorioa oequin*: ‘amorioa (jaio zen) horiekin’. Hona Martin Lopez Bikuñaren kopiako aldaketa: *amorioa* > *amorioau*.

³ *Lora ereyçan*: ‘Lora zeritzon, Lora izena zuen’; aditzaren formari dagokionez, badira honen kide gehiago testuan zehar: *on dereiçut* (AL: 1144r), *ereyçan* (AL: 1145r), *nola ereiçun* (A7: 73), *ereyçan* (A11: 3), aditzaren bi adieretan (‘maitatu’ eta ‘izena izan’), baina ugariago dira palatalizaturiko adizkiak: *derechana*, *derechula*, *derechadan*, *derechudan*, *derecho*... Martin Lopez Bikuñak apur bat aldatu du bere kopian: *ereyçan* > *eriçan*.

⁴ *morroeorri*: ‘mutil gazte ezkongabeari’; eskuizkribuan hiru aldiz agertzen da *morroe* izena, eta hiruretan du esanahi bera, eta ez ‘zerbitzaria’: *morroe galant estiraduac* (A6: 31), *doncelleari Lora ereyçan / morroeorri Don Martin* (A11: 3-4), *ezta munduan morroeric / norc desaquedan “nola ago?”* (A19: 37-38).

⁵ *gañean*: Hitz honetan, eskuizkribuan lau aldiz agertzen da <ñ> sabaikaria markaturik (*gañe*- A4: 18, A17: 82, A24: 31, B16: 5) eta hiru bider sabaikaritasuna markatu gabe (*gane*- AL: 1141v, A11: 7, A28:

amoremina⁷ dulceric.

Mundua mundu formaduzquero,⁸

oy⁹ ez da jaiio semeric

10

ene ostein nor ičan dan¹⁰

au baño guiçon firmeric.¹¹

Ese banatan bici cirean,¹²

44); *muin* ‘musu’ hitzean, behin markatu da sabaikaritasuna (*muñ* ‘musu’ A27: 38) eta behin ez (*mun* ‘musu’ A27a: 51); aipatu behar da badela *muyña* ‘funtsa, aberastasuna’ (B34: 2) ere, sabaikaritasuna markaturik. Uste dugu testuan *gane-* > *gañe-* eta *mun* > *muñ* aldatzea dela egokiena, jakinik eskuizkribu honetan bestelakoetan ere markatu gabe direla kontsonante sudurkari sabaikari batzuk, eta kontuan izanik Landuccirenean ere —Mixelenak ohartarazi zuen moduan— sistematikoki *-ain* eta *-uin* bukaerak *-ayn* / *-añ* eta *-uyn* / *-uñ* idazten direla (cf. Lcc “ençima, *gaynean*”, “neruio, raiz, *çayna*”, “nuera muger; yerno, *errayna*”, “nauaja, *labayña*”, “cola de animal, *vuztayña*”, eta “beso, *muyn*”, “besar, *muyn eguin*”), eta ez *-an(e)* edo *-un* bizkaieraz bezala.

⁶ *jasarri cidin*: ‘jesarri zen, jarri zen’; aoristo edo iraganaldi burutu zaharra. *Jasarri* aditzaren esanahiari dagokionez, badirudi hala ‘eseri’ (A17: 99, A26: 149, B12: 49) nola ‘jarri’ (A10: 7, B5: 13, B15: 63) esan nahi duela eskuizkribuan, testuinguruaren arabera. Gaztelaniaz ere aurkitu dugu honen parekoa, hain zuzen XVII. mendean hasieran erabilia (*apud CORDE*): “cuando este amor se sentó en mí” (San Juan Bautista de la Concepción, c. 1605, *La llaga de amor*).

⁷ *amoremina*: ‘maitemina’; Berpizkundeko poesian topiko ezaguna da “amorez minduta” egotea (Petrarca, Garcilaso...): maitalea “amoreminez” dago, ezin duelako lortu maitatuaren amodioa (arrazoiak askotarikoak izan daitezke). Testuan hitz honek dituen beste agerraldietan, esanahia hurbilago bide dago etimologiatik (AL: 1145r, A7: 78, A16: 47, A21: 2, B8: 12 eta B21: 118); aldiz, ematen du lerro honetan gaur egun maiteminak duen adiera arruntari dagokiola.

⁸ *formaduzquero*: ‘formadu zenetik, sortu zenetik’; *gero* adberbioa oinarri duen hainbat egitura erabiltzen du autoreak, perpaus kausal eta denborazkoak osatzeko nagusiki. Denborazkoak adierazteko, nagusiki “erakuslea + instrumentala + *-quero*” eta “partizipio + *azquero*” egiturak erabiltzen dira. Hemen “partizipioa + *-zquero*” dugu.

⁹ *oy*: Eskuizkribuko poemetan maiz erabiltzen dira *oy* eta *oyta* betegarriak (bakanka *oy eta*), bertso-lerroen neurri egokia lortze aldera.

¹⁰ *nor ičan dan*: ‘izan dena’; erlatiboazko esaldia da.

¹¹ *firmeric*: ‘firmeagorik’; eskuizkribuan lau lekutan aurkitu dugu “*baño* + adjektiboa gradu positiboan” egitura: *au baño guiçon firmeric* (A11: 12), *Mundu guztian ni baño ezta / oy amoadu firmeric* (A14: 111-112), *nic uste baño luce ičan da* (B5: 89) eta *mendi-aran[a]c gustiac baino / ene coytaoc naguci* (B31: 3-4).

¹² *cirean*: Mendebaldeko testu zaharretan, deklinabide mugatuan bezala, *a + a > -ea* disimilazioa gertatzen da adizki jokatueta ere, *-an* / *-ala* atzizkiak gehitzean: *doa + -an > doean* (RS), *daroa + -an > daroanean* (VJ) (cf. FHV 115). Hona Lazarragaren eskuizkribuan bildu ditugun adibideak: *joean* (AL: 1138v, B30: 6), *cirean* (AL: 1142v, AL: 1144r, AL: 1146v, AL: 1152r, AL: 1153v, A11: 13, A11: 17, A26: 120, A28: 100), *direan* (AL: 1147v, AL: 1152r, A1: 15, B15: 62), *çarean* (AL: 1152v, A12: 16, A17: 111, B3: 65, B16: 31, B16: 44), *guinean* (A7: 8, B16: 86), *cinean* (A26: 94, A26: 156), *nerocean* (B16: 14), *cireala* (AL: 1145r), *joeala* (AL: 1147r), *çareala* (AL: 1151r), *direala* (AL: 1152r), *neroeala* (B16: 16), *eroceanari* (A29: 74), eta *-ea-* > *-ia-* aldaketarekin *dirian* (B28: 15). Ohar gaituzten Landuccic aditz gutxi dakarrela eta zaila dela gertakizun honi buruzko ondorioz ateratzea, baina bada

	ceñac eusten alcarri; ¹³	
	eurac biac oy ebilcen ¹⁴	15
	bapere baga lagunic	
	gazte cirean artean, baña	
	azquero ¹⁵ beti loturic.	
	Cerren guztiac egon joacen ¹⁶	
	andiro admiraduric	20
	oy nola beti ebilten diran ¹⁷	
	Martin da ¹⁸ Flora bacarric,	
	ayta-amaoc efini dave	
	Flora oy encerraduric,	
	cerren bertati ¹⁹ jarri cirean	25
	sospecha gachez ²⁰ beteric.	
<1179v>	Amoraduoc ecustenean ²¹	
	euren buruac loturic,	
	aen bioçac numberebaita ²²	

adibide bat behintzat iradokitzen duena Landuccirenean ez bide dela halakorik gertatzen (“antecedente, *aurrera doana*”).

¹³ *ceñac eusten alcarri*: ‘zeinek elkarri eusten zioten’; hau da, bi etxeak horma hormaren kontra zeuden. *Eusten* adizkia *eutsi* aditzaren iraganaldi trinkoa da. Ezin da jakin NOR-NORI ala NORK-NORI-NOR paradigmako forma den, baina eskuizkribuko zalantzarik gabeko forma bakarrean, NOR-NORI da: *eztaust gona* (B15: 17). Cf., halaber, *alcarri escuetaric eustela* (AL: 1142v).

¹⁴ *ebilcen*: ‘ibiltzen ziren’.

¹⁵ *azquero*: ‘geroztik’; *gero* adberbioa oinarri duen hainbat egitura erabiltzen du autoreak, perpaus kausal eta denborazkoak osatzeko nagusiki. Denborazkoak adierazteko (*geroztik*, *momentu honetatik/hartatik*...) nagusiki “erakuslea + instrumentala + *-quero*” eta “partizipio + *azquero*” egiturak erabiltzen dira. Hemen *azquero* hutsa dugu.

¹⁶ *egon joacen*: ‘egon ohi ziren’.

¹⁷ *diran*: Eskuizkribu honetan, *nola* eta *nun* galdetzaileak buru diren zehar-galderetan, markaturik izan ohi da aditz-jokatua *-(e)n* atzizkiarekin. Hemen eta agian A17: 33-34 bertso-lerroetan legoke salbuespena, kontua palegrafiko hutsa ez balitz, hain zuzen, *-n* idatzi gabe izan arren irakurri behar izatea; *-n* defektiboa dagoela pentsatu dugu, hain zuzen.

¹⁸ *da*: ‘eta’.

¹⁹ *bertati*: ‘berehala’.

²⁰ *gachez*: ‘txarrez’.

²¹ *ecustenean*: ‘ikusten zituztenean, ikusten zituztelarik’.

²² *numberebaita*: ‘edonon’; cf. A19: 35. Beharbada balio modala izan lezake, ‘segurki, itxuraz, dirudienez’ adiera alegia. Añibarrok *nonberebait* jaso zuen (“creo que”, ap. OEH, s.v. *nonerebait*) eta, leku-adieran, Beovidek erabili (Bv *AsL* 205). OEHk jaso ez arren, badira *nonerebait*-en adibideak

egon joacen tristeric.	30
Pensamentuac leucaela ²³	
dolorez manteniduric,	
remedioa bila citecen, ²⁴	
eurençat gora ²⁵ costaric.	
Bijec ²⁶ alcar ecusteraco	35
olçori ²⁷ dave iregui; ²⁸	
ifini dave miraderoa,	
bioendaco cilegui. ²⁹	

Mendibururengan ere, [Klasikoen gordailua](#)ren arabera (*ta geldituko zen, etorkizunaren begira ta lenbaitlen bere seme Jesus nonerebait ekusteko nai andiarekin*). Formaren aldetik, cf. *zelanbaista (RS)* eta, jadanik garatuta, *nondik-nahi baita* ‘nondik-nahi’ zubereraz (*OEH, NONDIK-NAHI BAITA, s.v. nondik-nahi*). Landucciren formak hau baino bakunagoak dira: “nada, çerbere”, “nadie, norbere”, “ninguna cosa, ezta çerbere”, “nunca, ezta noxbere”...

²³ *leucaela*: ‘zeuzkatela’; XVI. mendeko autore gehienek *l-* aurrizkidun hipotetikoko formak erabiltzen dituzte iraganeko edo hipotetikoko aditz nagusiek gobernatu mendeko konpletibo, denborazko, final, zirkunstantzialetan. Askotan forma hauek zeharkako estiloa markatzen dute: *erregutu eusan bere emazteari eugui leguiala contu andia Silverori bear ebena emateaz* (AL: 1142r), *Egun baten, bada, bere bideti joeala, topadu çan arçai bigaz, ceñai Silviac itaundu eusten nora lloacen* (AL: 1147r), *Ceruetaco Erregueari / oy dira encomendadu / suplicaetan liçatela / nay lequiela lagundu* (AL: 1154v), *Egun ascotan nic eugin nagon / modu ascotan erregua, / arren, osatu nenguiala / a liçan guero medicua. / Errespuesta emayten cidan / liçala nesca onestua, / ayta-amaac liqueoela / berebico afrontua* (A21: 5-12), *Baeguion ayteac erregutu / gau baten arren lagun leguiala, / cerren aseguin andi leyola* (B3: 31-33), *Ama emazte luyen ala ez nahi nuque galdatu* (Etx III, 17), *Fray Vicentec esala, Fedea cina liçala* (Fray 171). Azpimarratu behar da Lazarragaren testua agertu aitzin erabilera horren lekukotasunak biziki urriak zirela mendebaldeko testuetan.

²⁴ *bila citecen*: ‘bilatu zuten’; aoristo edo iraganaldi burutu zaharra da. Bestalde, Lazarragaren testuan *bilatu* aditza iragangaitza da, agertzen den lau lekuetan: *beste amore bilatuco nax* (A4: 11), *Pensamentuac leucaela / dolorez manteniduric, / remedioa bila citecen, / eurençat gora costaric* (A11: 31-34), *bila ce çatez besteric* (A27: 34) eta *beti nax jaió azquero bilaetan / gaucea nola al çaidan contentadu* (B20: 21-22).

²⁵ *gora*: ‘garesti’; cf. *OEH, s.v. gora*: “(c. sg. A; Lcc, Lr, Añ, H). Caro. “Cara cosa, gauza gorea” Lcc”.

²⁶ *Bijec*: ‘bixeak, biak ala biak’; <j> grafia sei aldiz aurkitu dugu eskuizkribuan txistukari sabaikariaren balioarekin: *najala* (AL: 1147v), *baje* (AL: 1153r), *bijec* (A11: 35), *urteje* (A14: 6), *beajaco* (A16: 46) eta *gajoturic* (B30: 8).

²⁷ *olçori*: ‘holtz hori, horma hori, pareta hori’; cf. Lcc “Pared, olza”.

²⁸ *iregui*: ‘ireki, zabaldu’.

²⁹ *cilegui*: ‘eskura’.

OHAR PALEOGRAFIKOAK:

1 1178. orria falta da; bigarren zenbakuntzan 43 agertzen da (ezkerrean, goiko puntan, testuak ia estalita) eta hirugarren zenbakuntzan, 25. Ondoren, zenbatu gabeko beste orri bat falta da, koadernoan antolamenduaren arabera. 3 doncelleari] lehen l-ren azpian letra bat, agian. || Jaio ... ereyçan] lehenengo hiru bertso-lerroak beste esku batek (Martin Lopez Bikuñak, ziur aski) kopiatu ditu, bigarrenez, testu nagusiaren ondoko zuriune batean; testu bera da, baina aldaera interesgarriekin: *Jaio cirean mayaz / ilean amorioau / oequin donceleari / Lora eriçan.* 7 gañean] esk. *ganean*. Beste tinta batek *artean* zuzendu du, *g* tatxatuz eta *n* itxuraldatuz, baina ez dago garbi noren eskua den. 21 ebilten] esk. *ebilte*. || diran] esk. *dira*.

Nola aipatu testu hau:

Lazarraga, Juan Perez, 2012 [c. 1602], “A11 – Jaio citecen maiaz ilean...” [PDF], in G. Bilbao et al. (arg.), *Lazarraga eskuizkribua: edizioa eta azterketa (2.0)*, Vitoria-Gasteiz: UPV/EHU. Interneten eskuragarri: <<http://www.lazarraga.com>> [Kontsulta: uuuu/hh/ee].

Lan hau [Creative Commons-en baimen baten mende](https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/) dago